

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИЈИ

Бр. 16.

У Новом Саду, 31. октобра 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Наш народ и његова просвета. — Прошлост и садашњост експерименталне психологије. — Школски ред, школска хигијена и важије напомене. — Ум, појмови и прве истине. — Народна просвета: Културне прилике Ердељских Саса. — Школа и настава: Учитељска предузећа. — Практичне обраде: Оглед из катихеза за IV. р. осн. школа. — Извори за даље проучавање: Неколико добрих књига за учитеље. — Белешке. — Нове књиге. — Позив.

Наш народ и његова просвета.*

X.

Казао сам, да је начин, којим се данас развија у дечјој души религиозно морални осећај, помоћу веронаука у основним народним школама, па и у средњим, *несходан* и да не постизавамо готово никакве успехе, већ се напротив тај осећај губи у једном делу нашег народа, као што смо изнели у прошлом чланку.

У предавању веронаука у основним и средњим школама нема никакве методе, начина по педагошко-дидак. начелима, нити се позна дечја душа, моћ појимања, нити су по истима написани уџбеници, нити се позна **наше друштво**, *његов отишати културни најредак*, нити разни утицаји са запада штампом, књигом, дотицајима и т. д. Једном речи једно огромно неразумеваше и несхваташе нити значаја религиозно моралног васпитања, а још мање начина — методе. Код нас се напише књига „Библијске повести“ од тога и тога, па „Катихизис“ и т. д. Св. Синод пропише, те сада *по томе* ради. А како се у богословији нашој спремају будући предавачи веронаука, катихете, види се по раду, када дођу у парохију.

Слабо се мисли на предуметиве у предавању веронаука у школи и развијању религ. морала у народу према духу времена.

Катихета би морао знати, да су за данас српски језик и веронаук предмети, у којима се концентрише целокупна школска настава у нашим, срп. народ. школама. Зато, пре но што се лати катихизирања, мора добро проучити целу наставну основу из свију предмета, који се предају на дотичној школи, јер се данас у школама предају и други предмети, а не само цркв. слов. језик са часловцем и псалтиром као негда. Ако добро проучи све градиво из свију предмета, а особито српску повест, те народно и уметничко песништво, народне приче, пословице и т. д. отвориће се пред његовим духовним очима јасан и чист пут, којим ће да греду у катихизирању, *те знаћи шта ће узимати из тих предмета* за развијање религ. морала, *а шта из катихизиса и библије* и не ће долазити у протусловље са појмовима дечјим о извесним питањима развијеним са другим предметима, а и са здравим разумом.

Ја немам ни времена, а ни воље, да у овим чланцима ово питање потање, исцрпије, расправљам, јер би се ова расправа још више отегла, само ћу понешто, што је главније, споменути.

Све, што имадемо у нашим народним песмама и причама, као: „Св. Петар у рај пође“, „Љуба богатога Гавана“, „Јетрвице“, „Марко Краљевић и Бег Коста-

* В. 10. бр. „Шк. Гл.“ о. г.

дин“, „Ко крено име слави“ и т. д. и т. д. ваља употребити при предавању веронаука, јер је то из душе народне, па ће бити деци разумљивије.

Навео сам већ, да се и веронаук мора предавати према моћи дечјег схватања, појимања, зато и катихета, као и сваки други учитељ, треба да добро позна дечју душу, моћ појимања у разном раздобљу. Стога ваља да проучи бар један део огромне литературе о души дечјој од рођења до свршетка школовања, јер иначе неће умети удесити згодан начин предавања, нити излагати своје мисли разумљивим говором. Ко нема прилике, а ваљда ни воље да чита о дечјој души, нека бар замисли себе у томе и томе добу, те своје представе и појмове о свету, околицы, која га окружаваше, па ће му све бити јасније. И дивота је то замислити се у своје детињство, рај, царство идеала. Наћи ћеш ту тма узрока својим радостима у очекивању појединих свечаних дана и дана скопчаних са обављањем каквих народних обичаја. Наћи ћеш још и данас у својој рођеној души „слика и прилика“ које ти се још онда уврежише у њој, а данас, у зрелим годинама, јасно разабиреш ону чудну, невидљиву кичицу, која ти уреза и лик и дело, али јединствено јасно, да ти и данас пуним бојама лебди пред духовним очима. Човек мора све употребити, да дете заинтересује за предмет, којим мисли да му развија душевне моћи, морал, даје знања. А може ли се боље заинтересовати, него ако му изнашаш слике из **његове душе**. Тада се заиста можеш грејати на пламичку, који му се у очима креси. Памтимо! Без познавања дечје душе, сав је рад каламљене племените шипке на суву гранчицу. То је силом — учење, које умара, убија дух, вољу и за најкраће време расплини се као плин, а у души оставља само јад, горчину и — мржњу и за *предмет* и за *место* и за *личност*, која ради као „уметник“ без познавања дечје душе. А где је потребније познати душу дечју, ако не у вери о Богу, створитељу, чију слику сваки себи ствара у души својој. Доказује се напр. триличност божја. Не-

колицина није научила напамет, те имају грубе речи, а богме каткад и прут посла. Тој ће деци леп Бога изгледати, ради кога трпе прекоре и прут...

Катихета мора разумети *метод*, којим се предаје веронаук и развија религијски осећај, морал.

Начело од лакшега тежем, треба да важи и овде, али се не врши.

За време веронауке треба да је школа црква. Место тога карања, казна.

Указао сам већ па врло важан момент, по коме би наше катихете могле врло велику услугу чинити развоју националног осећаја у младежи наше, а особито код оне, која полази стране заводе и у којима се не предаје српски језик и историја, када би ову спајали са веронауком, а богме и на чисто српским школама. Жалост је посматрати нашу омладину са страних завода. Оно мало знања о српској прошлости, књижевности и т. д. што је стекла у основној школи или нижим разредима средње школе, убрзо истисне страна повест, књижевност и ти су изгубљени после за Српство или ако и нису, ипак их не може ништа загрејати за српске ствари и за наше опште добро. Познам лично два-три катихете, који предају веронаук спајајући за срп. повести и књижевности, па из тих школа, мада страних, излазе добри Срби! Волели би, да је тако свугде.

Како се данас предаје веронаук и развија верско морални осећај у огромној величини наших школа? Ево вам укратко, те ћете видети ливање воде кроз решето.

Задају се из „Катихизиса“ стотину питања, те се нити дете, нити катихета уме снаћи у томе лавиринту од питања. И што је најжалосније и катихета и окружни протопрезвитери, као надзорни органи држе, да се свако питање из катихизиса *мора наизуст*, од речи до речи научити. Међутим ни десетогодишњи катихета не зна та питања наизуст, а тражи то од школске деце. Колико траје научено наизуст, осведочићемо се кроз два месеца, када иста деца дођу у пофторну школу, у којој се то исто поново буба, мада је дете исто то бубало пуне две године!

Посматрати мучење деце у неким школама и код нас и код римокатолика са овим напаметним учењем без разумевања, управо је за причу. *Тера* се тако целе године са питањима и одговорима, а када дете запиташ: „Какве си вере?“ не уме да одговори. Зашто славимо једине свеце, ни појма. А већ како је у таквим приликама развијен верско-морални осећај, не треба ни спомињати.

(Наставиће се.)

Прег.

Стеван Радић.

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. Паја Р. Радосављевић — Њујорк.

— Посвећујем брат Хрвату: **Жиги Чајковцу**, проф. у Загребу. —

(Наставак).

Као што се може и очекивати, у ту грјешку не пада анатомичар мозга. Он се интересује структуром, саставом мозга. Експериментална психологија може му бити од велике користи, особито у патологији духа, где су можћане болести спојене са духовним поремећајем или гдје духовни белаји јако дјелују на тијело.

И заиста, предмет психологије је прошао кроз три степена метафизичке спекулације: 1.) двоструко дистиллована метафизичка спекулација прехербатијанске ере;

2.) математско-метафизичка спекулација Хербарта и његових епигона; и

3.) анатомско-метафизичка спекулација Керпентера, Модслија и остале сличне братије.

Док се тако кочоперила „будућа“ психологија, физика је помоћу *Хелмхолца* (*Über das Ziel und die Fortschritte der Naturwissenschaft*, у његовом чувеном делу: „Populäre Vorträge, wissenschaftlicher Vorträge, Braunschweig, 1871.; *Die Tatsachen in der Wahrnehmung*, Leipzig, 1879.“), *Маха* (*Mach: Die Mechanik in ihrer Entwicklung*, Leipzig, 1883.; *Beiträge zur Analyse der Empfindungen*, Jena, 1886., стр. 141.) и други постепено су дошли до јасног

схваћања односа њезиних факата напрама непосредним чињеницама свијести. Директно искуство у нашим осјетима данас се прима онако како нам то дају факта физике. Примјера ради у мјерењу дужине штапа, као јединица мјерења употребио се видни осјет за други видни осјет. И заиста се јасно увидјело да је свако директно мјерење у физици у првом реду упоређење између осјета — другим ријечима: психолошко мјерење. Из тог комбинованог мјерења физичар је редуковао што је више могао психолошке елементе; но, психолог је учинио корак у редуковању физичких елемената да би се добило психолошко мјерење (психолошко становиште јасно је истакао *Wundt* (*Вундт*) у овим својим радњама: *Über die Messung psychischer Vorgänge*, у његовим: „*Philosophische Studien*“, 1883., I., 1.; *Weitere Bemerkungen über psychische Messungen*, *Ibid.* 463.; *Über die Einteilung der Wissenschaften*, *Ibid.*, 1889., V., 1.; *Über die Definition der Psychologie*, *Ibid.*, 1896., VII., 1.; *Über naiven und kritischen Realismus*, *Ibid.*, 1896., XII., 307. То исто гледиште заступа и његов америкашки сљедбеник: *Scripture*, *The Problem of Psychology*, у: „*Mind*“, 1891., XVI., 305.; *Psychological Measurements*, у: „*Philosophical Review*“, 1893., II., 677.).

Тај корак учинио је да је психологија први пут истакнута као квантитативна наука у потпуном смислу ријечи и послужила се свим претходним добитцима физике.

Но, постоји још једна наука коју морамо поменути, наиме, стара психологија. У прошлом одјељку овог малог рада напоменуто је да побједа посматрања над спекулацијом у духовној науци бјеше у главноме дјело *Хопса* и његових насљедника. *Тома Хојс* (1588.—1679.), образован у Оксфорду и Паризу, лично се упознао са *Бекном Верулемским*, (*Bacon*) и јако се занио важношћу Галилејевих и Бекнових метода. Хојс бјеше оснивалац обсервацијоне — усупрот спекулативне и догматичке — науке о духу.

Послије Хојса емпиријска метода врло је слабо напредовала све до појаве *Лока* (1632.—1704.). Образовао у Оксфорду и

имајући нарочито наклоност за природне науке и медицину, Лок је покушао да феномене људског духа директно аналише и то на темељу самих факата, и нарочито искључиваше сва питања метафизике и физиолошке психологије (*Locke, An Essay concerning the Human Understanding*, књига I, глава 1., одјељак 2.).

Локово интроспективно становиште нашло је великог одзива а особито у елаборацији *Берклијевих* (*Berckley*) дјела (1683.—1753.). Нешто касније емпиријска метода, коју Лок није могао потпуно да изведе, примјењивана је на врло консистентан начин од стране *Јума* (1711.—1176.). Због тога у том раном датуму проблем психологије и њезина фундаментална метода дефинитивно се схватила и јасно изразила.

Будуће развиће психологије од стране *Хамилтона*, *Рајда* (*Reid*), *Мила* и других писаца спада више у историју „опће“ или „дескриптивне“ психологије него ли у онај дио велике науке с којим имадемо овдје посла. Додуше није тако лака ствар повући међу између нове и старе психологије; некоја дјела, која су написана прије рекогниције увађања лабораторијских метода али и дјела која се служажу резултатима експерименталног рада у колико се то тада постигло, истакнута су у овом одјељку.

Постоји само једна метода директног посматрања духовног живота, и све дотле док она не доби чврсту основицу не бјеше могућа никаква наука психологије. Све друге методе психологијине су само префињавања ове методе. Због тога нова психологија је просто развиће на темељу старе; не постоји разлика у њиховом материјалу, нема промјене у њиховом становишту, и не егзистује дегенерација у њиховим циљевима. Оно што је стара хтјела да учини, наиме, да успостави науку о духу, и оно што је она учинила, уколико су јој средства дозвољавала, нова психологија са својим изванредно усавршеним методама и олакшицама тежи да се развије у финијим детаљима (Сравни: *Külpe, Grundriss der Psychologie auf experimenteller Grundlage dargestellt 1893.*, стр. 24.).

Збиља, а шта је са филозофијом, науком наука? О, филозофија је још у рукама средњих вијекова. Једне науке избављале су друге; дуго савијање филозофије око психологије посљедња је нада решпекта. Метафизика најгоре врсте и дан дањи мољака да јој се признају термини као што су ови: „рационална психологија“ (као да је психологија факта ирационална!), „теоретичка психологија“, „спекулативна психологија“ и т. д. Филозофија у модерном добу није ништа допринијела до ли само камење спотицања у помоћи психологије.

Незгода лежи у факту да се нова филозофија тек касније појавила. Покрет на темељу кога треба да се филозофска наука оснива на специјалним наукама, као што су: физика, психологија и остале, и данас је врло мало познат изван Немачке. Та нова филозофија нема нити више нити мање везе са психологијом као нити са физиком, математиком и астрономијом. Сваки научењак, сваки човек мора мање или више бити филозоф у новом смислу, и филозофија што се оснива на специјалним наукама не може бити од богзна какве користи у свакидашњем животу. Така филозофија не би могла више мислити на задржавање права да се помијеша са психологијом, исто тако као што би то могла регулисати мануфактура љетава у каквој машинској радионици.

(Наставиће се.)

Школски ред, школска хигијена и важније напомене.

Практично упуство за млађе учитеље.

Пише: студ. iuris **ЈОВ. ИСКРУЉЕВ**, учит. вежбаонице учит. школе у Сомбору.

(Наставак.)

д) *Долажење у школу и владање у школи до насшаве.* Ученици нека удесе свој полазак од куће тако, да тачно у $\frac{3}{4}8$ и $\frac{3}{4}2$ буду код школе. Ученици улазе у двориште и ту чекају да их старији ученик уреди и у ходник или

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дворану одведе. Ако је двориште згодно за чекање, боље је да тамо чекају него на улици, јер је тиме спречено викање, трчање на улици и задирикавање друге нешколске деце. Ако су чивилуци у ходнику, ученици улазе у ходник и ту вешају своје одело. Шешир носе са собом у разред. Вешалке нека су нумерисане. После овога, ученици уређени по разредима, улазе у разред. У разреду их дочека учитељ, кога они поздраве, и одлазе на своје место. Ако дође учитељ после њих, (или улази у школу који странац) ученици поздраве устајањем. У многим су школама уобичајени поздрави: Добро дошли! Збогом пошли! Љубим руке! итд. Ови се обичаји могу искоренити, јер доста сметају настави. За време наставе ученици устају само тада, ако их на то упути учитељ, иначе седе и раде. Нарочито треба пазити да ученици не устају сваком (слузи, поштару итд.) Да не би био учитељ узнемирен за време наставе, нека истави на шк. врата таблу са натписом: „За време наставе забрањен је улазак.“ — У дворани сваки ученик заузима своје место, открива књигу и понавља тихо свој задатак. Нека је строго забрањено писање у школи домаће задаће или казне.

ђ) *Почетак школске наставе.* Чим куцне 8^h или 2^h ученици устају, помолете Богу и седну. После молитве излази сваки онај, који има што да моли, да се извини због изостајања, закашњења од школе, кога да пријави итд. Сви ови заузимају место испред предњих скамија, поредивши се по величини. У школи влада тишина, јер се суд, опомена или савет учитељев тиче сваког ученика. Ученици стоје усправно, главе горе, на скамију се не наслањају. Поклоне се и први почиње са речима: Молим Господине,.... Учитељ узима или не узима на знање извину, опомиње, саветује или казни. Мањи преступи казне се одма, већи после наставе (нарочито истраге). Нека се не дозволи ученицима да за сваку ситницу излазе и пријављују своје другове. Извина изостајања због болести треба да је свагда писмена (1/2 табака папира) и то потписана од родитеља

или лечника. После саслушања ученици се опет поклоне и редом одлазе на своје место. Догоди се да је неко заборавио изаћи напоље или је што код куће заборавио, те да не би у току предавања бунео предавање својом пријавом, учитељ још једном стави на њих питање: Има ли кога, да што пита, моли, иште? итд. Саслушање ученика нека је свагда после молитве. Ако је оно пре молитве, тада многи ученици излазе напоље већ у 3/4, те ту немирују, не понављају лекцију, већ се разговарају и тамо-амо шетају, онако је пак свему овоме учињен крај. Ако је више разреда задаје се прво тихо вежбање, па се тек тада приступа раду.

е) *Излажење на одмор.* На одмор се излази по разредима. Ученици стану пред врата дворане, чекају да прво учитељ изађе па затим они излазе напоље. Добро је да прво учитељ изађе па ученици због тога, што тада неће бити гуркања, викања и јачег разговарања.

ж) *Одлажење кући.* У више разредној школи I. и II. разред одлази кући пре подне у 10^h или 1/2 11^h. Прво старији ученици одлазе на одмор па затим се они спремају, помолете Богу и полазе кући. У многим школама ученици иду кући по разредима или по скамијама. Ја држим да то није практично. Овако је ред до капије, али чим се ученици морају делити, одмах настаје гурање, викање и лармање. Да би се све ово избегло препоручујем овај начин излажења: Учитељ означи оне ученике који иду главнијим улицама. Моји ученици иду Сечењијевим венцем и Петефијевом улицом. У школи устану прво они, који иду Сечењијевим венцем, па они који иду II. улицом. Поређују се једно за другим, одлазе прво чивилуцима, па затим полазе кући с поздравом: „Збогом“ или „лаку ноћ“. У неким је школама уобичајено: „Збогом госп. учитељу“, или други који начин. Те начине треба искоренити, јер је врло смешно слушати, како ученици певајући поздрављају свога учитеља. На улици иду ученици мирно. На селу се јављају сваком старијем човеку, а у вароши само онима, на које их упути учитељ (учитељи, свештеници, професори

итд.) На ред пази један од најстаријих ученика. Но и поред тога неће ученици да иду свагда у реду кући, особито они, који иду споредним улицама, зато је врло добро да учитељ изађе по који пут другом којом улицом испред њих и да посматра њихов одлазак. Овај начин биће врло добро средство, да побуди у њима бојазан: неће ли искренути случајно испред њих госп. учитељ.

з) *Поздрави.* У свима школама друкчији је начин поздрављања. Но чини ми се, да се највећма одомаћио поздрав: „Љубим руке“. По моме мишљењу овај је начин поздрављања скроз погрешан. Против њега говоре хигијенски и социјални разлози. Хигијена осуђује свако љубљење а нарочито руке, јер се љубљењем разнесе и добијају многе прилепчиве болести. Кад је сам акт љубљења руке за осуду, нашто онда васпитавати децу, да тај акт врше и исповедају. Као људи сви смо једнаки, та једнакост нека се огледа и у поздрављању. Уведимо, дакле, наше лепе обичаје: Помоз' Бог! Бог ти помогао! Добар дан, јутро, вече! Збогом! Лаку ноћ! Многима изгледају ови поздрави врло прости, паорски, зато и навикавају своју децу на „љубим руке“, шта више, да би им деца била још отменија, увађају и „кис ди ханд“. Но када човек мало боље промисли, аналише наше поздраве, тада ће увидети, да су они назови отмени, кратковидних и на кривоме путу. Врло је леп поздрав: „Здраво“, но чини ми се, да је нама још за сада неприступачан а деци неприличан. — При јављању није слободно шешир само додирнути, већ се има скинути у низини до рамена.

II. Ред у дворишту.

На одмор се излази у 9, 10, 11 часова пре подне и 3 часа после подне. Сваки одмор траје 10 минута. Један одмор пре подне и један после подне од 15 или 20, 25 минута не би требао да се дозволи. У дворишту није слободно викати, цикати, свађати се и тући се. Излажење на улици нека се забрани. Учитељ одређује игре за играње, но могу и ученици бирати игре. Неморалне

и по здравље дечје шкољиве игре треба строго забранити. При дечјем игрању нека је присутан чешће и учитељ и нека се и сам игра са њима.

У Немачкој је уобичајена шетња у место игре. Овај је начин одмора бољи од играња, јер су после тога деца много свежија прибранија и за наставу одморнија.

За време одмора свршавају ученици нужду. И у нужницима мора да влада ред и чистота. Ради тога постави учитељ једног ученика да пази на ред и чистоту, овај пушта унутра двоје по двоје. Сваки наред, нарочито којекакво шкрабање, строго треба забранити. Ако су деца сполно измешана, треба пазити да су нужници удаљени једно од друго и да се не дешавају саблажњиве сцене.

(Наставиће се.)

Ум, појмови и прве истине.

Од

ГАБР. КОМПЕЗРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

Други принципи. — Списку који смо саставили могли би се додати и други принципи: на пример, принцип финалних узрока, који тврди: *Што год се дешава има неку сврху*, или још: *Ништа не бива без сврхе*. Али овај принцип није ни универзалан ни нуждан. У великом броју случајева, ми не верујемо да ствари имају неку сврху. Случајности у разређености неке планине без сумње имају свој ефицијентан узрок*; али имају ли сврхе, финалан узрок. Још више, принцип финалних узрока је везан за извесно претходно веровање, за веровање у Бога, за идеју о намерама промисла, у интелегенцији која је свет створила. Он дакле није прва истина, он је само изведена истина.

За ум се могу везати и појмови о простору и времену: *Свако тело је у простору*; — *сваки догађај се дешава у времену*.

Бескрајно. — Најзад, ум нема само ту улогу да управља сваком актом моралнога живота и да среди искуства научног истраживања. Он је у исти мах извор појмова који сачињавају метафизику и чији нам скуп омогућава да схватимо егзистенцију и природу Бога. Он хоће да има право на друго нешто, сем да управља интелегенцијом у реалном свету: он нас уводи у идеални свет, и чини да, из-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пад случајних, релативних, несавршених, пролазних и ограничених ствари, схватимо Биће нужно, апсолутно,* савршено, вечно и бескрајно, Биће које је узрок узрока, принцип поретка у васиони и принцип добра у савести.

Природа и порекло ума. — Пошто је ум дефинисан, преостаје да се запитам да ли је он, као што то мисли већина филозофа, нешто урођено, апсолутно примитиван елеменат интелектуалног састава човечјег, или је он, напротив, као што то хоће неки модерни мислиоци, закључак, апстракција из искуства, резултат наслеђа, споро стечени производ интелегенције у току векова.

Емпиризам. — *Емпиризам* или *сензуализам* се зове филозофска доктрина која порекло првих идеја објашњава искуством. Према сензуалистима, дух би, у почетку био, само *tabula rasa*, таблица на коју још ништа није написано; интелигенција би била апсолутно празна од диспозиција, склоности да мисли на један или други начин. Искуство би, путем апстракције, индукције, генерализације, створило све наше идеје, а карактер нужности, универзалности, какав показују прве истине, долазио би једино од сталног понављања једног и истог искуства. Тиме што видимо да узроци производе дејства, ми као долазимо до тога да тврдимо како сваки феномен има свој узрок.

Идеализам. — У емпили који је емпиризму противан, *идеализам*, у разним својим облицима, верује да је ум посебна способност; али га он хрђава објашњава. Платон је признавао *ремисценцију*; душа да је живела претходним неким животом, где је она лице у лице гледала прве принципе; појмови ума би, према томе, били само сећања.

Малобрани мисли да ми видимо рационалне истине у Богу, непосредном интуицијом.

Најзад, други неки филозофи као да мисле да су принципи ума урођени, „а сваки од њих је по један јанг, знак, који је Бог урезао у нашу душу“; из чега изгледа да би излазило да се први појмови и прве истине јављају нашем духу сами од себе, без напора, без претходног развића интелегенције, без икакве сарадње искуства.

Модерни емпиризам. — Модерни филозофи, парочито енглески психолози, у првом реду Стурт Мил,* подмладили су сензуализам покушавајући да прве истине објасне асоцијацијом емпиријских идеја. Нужност идеје узрока, на пример, била би, по њима само резултат сталне асоцијације, без престанка константовање у искуству, резултат сукцесије узрока и дејстава. Сем тога, ови се филозофи позивају на утицај наслеђа: нераздвојне асоцијације из којих потичу тобожње прве истине, биле би од једног столећа до другог потврђивале искуством сукцесивних нараштаја и мало по мало би се преображавале у наслеђене навике. Овој доктрини се може дати само један

одговор: а то је да искуства, ма колико многобројна била, ма колико се понављала, не могу бити исте вредности с универзалношћу, с апсолутном нужношћу, а све су то обележја првих истина.

„Далеко смо од тога, каже Жаје, да би нам искуство пружало нераздвојну асоцијацију узрока и дејства... Колико има феномена којима не знамо оно што претходи! Број случајева кад можемо доказати узрочни однос врло је невантан напрема броју случајева где је тај доказ немогућ“ (1)

Што се тиче дејства наслеђа, тако исто је немогуће разумети како би гомилање искуства, чак и кад је непрекидно кроз многа столећа, могло преобразити случајне истине у прве истине. Случајно, ако се без прекида надовезује на случајно, никад неће дати оно што је нужно.

Истинито решење. — Истинито је решење Лајбница и свих филозофа који признају сарадњу искуства и урођеног састава интелигенције. Искуство нам не даје рационалне појмове и истине које га бескрајно превазилазе, пошто оно може учинити да ми незнамо ствари ограничене и случајне, док су тврдње ума универзалне и нужне. Али, ако оно није извор рационалних идеја, оно је прилика за њихово развијање; оно их на неки начин буди, чини да изађу из латентнога свог стања.

„Рационална веровања, тачно каже Рабе, рађају се из саобраћаја међу духом и стварима; њих не дугујемо ни силовом искуству ни чистоме духу, него једнако искуству као и интелигенцији, интелигентном емпиризму“ (1)

Другим речима, „дух, као што је то већ Лајбниц рекао... садржи у себи самом принцип многих појмова и истина које буде спољашњи предмети“. „Без сумње, у души не можемо читати вечите законе ума као у отвореној књизи, као што се из бележнице чита преторски едикт, без муке и истраживања; али је доста што их можемо у себи открити помоћу пажње, на чињеницама које нам пружају чула... Идеје и истине ума су урођене, као склоности, диспозиције, навике или природни дарови; као скривене жиле које би већ обележавале некакав лик у мраморној стени“.

У истом је смислу Дидро, одговарајући сензуалисту Хелвециусу, рекао: „Човекова душа није у његовим чулима, као што је душа орла у оку му, душа пса на врху његова носа... Ствар са сензацијама стоји као с варницом која запали буре спирита, а угаси се у ведрици воде... Већ тисуће столећа пада роса из неба на степе, а није их учинила плодне... Трнокоп радника који раскопава руднике Голконде* не ствара дијамант који он ископава“.

РЕЗИМЕ.

121. Способности стицања и способности комбиновања или прерађивања нису довољне да објасне дух у његовој целокупности.

(1) Rabier, op. cit. p. 106.

122. Ум, у психолошком смислу, јесте скуп појмова и истина који не потичу ни од искуства, ни од комбиновања искуства.

123. Ум, испрва латентан, замршен и увијен код детета, успева тек мало по мало да формулише своје принципе у прецизном и свесном облику.

124. Ум садржи у исти мах и *појмове* и *истине*, то јест и идеје и судове.

125. Њих зову *прве истине*, истине *a priori*, јер су они темељни принципи интелигенције.

126. Прве истине су универзалне и нужне: *универзалне*, јер егзистирају у свим духовима и примењују се на све предмете; *нужне*, јер је противно од онога што оне тврде несхватљиво и немогуће.

127. Оне су још *евидентне* саме по себи, очевидне: свако доказивање потиче од њих, али оне саме не подносе доказивање.

128. Прве истине или управљају моралним владањем и постављају апсолутну разлику између добра и зла: оне тада сачињавају *практичан ум*; или су пак принципи који управљају научним истраживањем: тада сачињавају *чисти ум*.

129. Чисти ум садржи: 1^о *логичке принципе*, без којих се мисао не би сама собом споразумевала: принципи идеититета, контрадикције; 2^о *објективни принципи*, без којих би наука била немогућа: каузалитет, супстанција, поредак; 3^о *појам бескрајнога*.

130. Порекло идеја ума је било различито објашњавано од филозофа *сензуалиста* и *идеалиста*: први мисле да га могу свести на искуство; други признају, у разним облицима, *урођеност* ума.

131. Истине ума су урођене у том смислу, што не постоје пре искуства као једнак број природних диспозиција; али је искуство потребно да их развије и одреди.

Народна просвета.

Културне прилике Ердељских Саса. Исте вечери када је у Слободној Школи у Будимпешти држао *Васа Јакишић* своје разборито предавање *О културном стању и тежњама Срба у земљама круне св. Стевана* приказао је своје Сасе и њихове идеале пред угледном мађарском публиком *Емил Најгеборен*, посланик на угарском сабору. Српско предавање је тако концизно и његови изводи тако важни, да сваки од нас мора студију ваљано проучити и повући из ње потребне конзеквенције за свој рад у народу и за народ, а из немачког исписаћемо овде само главна места и оста-

вити нашим родољубивим читаоцима да сами повуку паралелу између нас и Саса, те искрено желимо да уверења до којих после тога дођу не остану само пушта магла, него да се претворе у смишљен и устрајап рад на запуштеној њиви наше народне просвете.

Најгеборена је већ поодавна позвао један бечки редактор, да му напише чланак о својим Сасима и разјасни свету, шта би у њима изгубио, кад би их нагло нестало? Он је дуго оклевао, јер се није уздао дати подесан одговор на незгодно питање, него је тек сад, кад је питање друкчије схватио, одговорио на њега споменути предавањем које је изашло у листу *Österreichische Rundschau XXXII (1.): Die Kultur der Siebenbürger Sachsen*. Ово није нека научна расправа, него информативан чланак, али најбоље врсте, јер га је написао човек солидна знања и проницава погледа. Фразерско питање није га завело да напише бомбастичан и смушен чланак из кога се ништа не би могло научити, него је он схватио задатак врло трезвено, као прави савестан ђак, и одговорио као да је запитан: Какав су културни материјал Ердељски Саси и да ли су згодни да подигну културни ниво земљи у којој живе? Није се хтео дакле разметати с именима угледних Саса, које мало света зна, ни давати суму врхунаца саске културе, него је предузео да прикаже саску народну културу и разјасни постанак и развитак њихове друштвености, демократије и необично чврсте народне дисциплине.

Да то постигне прелетио је прво у малом прегледу повесницу Саса, који су се још од XII. в. насељавали у Ердељу и сада их живи тамо расуто међу Румунима око 215.000 У дугој борби што су је водили за сталешке и народне привилегије постали су они потпуно солидарни, иако не живе у компактној маси него раштркани као и ми Срби у Угарској и Хрватској. Борба их није дакле начинила као нас малодушним и меким, него потпуно сложним и необично дисциплинованим. Тако у том ни нема сличности између нас и њих, али иначе је има. И они су као и ми доживели јак литераран покрет тек у доба терезијанских и јозефинских реформи, и они су били у тесним везама с Немцима у Аустрији и важнили су као њихова национална и политичка експозитура на далеком ердељском истоку. Али последице тога нису код нас и код њих исте!

Већ иза реформационог покрета, а још више иза споменутог јозефинског доба избила је код њих јака жеља, да им се цело друштво организира и да се у организацију унесе жељезна дисциплина. Та струја је и сада тако силна, да не да појединцу да се дигне високо изнад масе, него га притискује и асимилира маси, која тако постаје све културнија, не најмање због јаких енергија, које су на тај начин примљене на рад у народу и само за народ. Науке и уметности за љубав њих самих нема међу Сасима, него само због народа. Тако предемократско и уједно патриотско схватање друштва приме Саси још у њиховој школи, која потсеца крила бујној младости и сузбија љубав за све што је превисоко и предалеко и увлачи конзервативност у мишљење и не истичући своје сврхе јасно и отворено. Утицај пак школе је код њих тако велик као нигде на свету и цела народна култура носи на себи трагове школског знања и умења, а свештеници нису нигде толико и учитељи народни као баш код Ердељских Саса. У осталом том снажном утицају не треба се толико ни чудити, јер шака Саса има и сама издржава пет великих гимназија и две мале, једну велику реалку и једну малу, једну мушку и једну женску препарандију, десет виших основних школа, четири женске и једну мушку грађанску школу, три земљорадничке школе, две школе за трговачке шегрте и неколико за занатлијске, а народних основних школа две стотине четрдесет и осам. Дакле, што се за донста мало културних народа може рећи, то се и за Ердељске Сасе мора констатовати, да они имају одвише средњих школа и издржаваће би било немогуће да Саси нису тако пожртвовни. Код њих и сиротиња даје за народну просвету што може више, а новчани заводи не дају акционарима више од 4 до 4½%, док сав остали добитак иде на просветне сврхе.

Само се тако може разумети да они и поред многих и ваљаних школа, уз које су често и интернати, имају и узорних просветних, научних и економских институција, које врло добро напредују. Тако они имају Друштво за познавање Ердеља и Природњачко друштво којих би публикације чиниле част и великим народима. Ми богати Срби одавно се спремамо и јадикujemo да издамо изворе за нашу онострану повесницу и док ми то

чинимо, Саси су издали изворе за њихову прошлост до 1415. год. С највећим успехом се баве и фолклором и издају врло добар речник дијалектолошки. Према њиховом пак Природњачком друштву ми немамо ништа ни слично, а камо ли једнако.

Кад се међутим запитамо за средства којима су они то постигли, онда се морамо чудити њиховој скромности и чак незнатности спрам величине и тачности њима постигнутих резултата. Саса је мало и раштркани су, нису богати, него је напротив већина сиромашна, нису ни од природе баш обдарени Бог зна каквим умним даровима, живе у мало бољим политичким приликама него ми, па су ипак толико нама испредњачили. Истина, они нису претурили преко главе онако турско и граничарско доба као ми, али нису живели ни у потпуној ратној заветрини, него су се и они крвили и ратовали. Ратовали су, али са странцима, а не између себе као ми, него су између себе склапали чврсте заједнице, организовали се за сваке врсте народни посао и с најчвршћом дисциплином у појединим организацијама постизавали нетакнуте сврхе. Појединац се код њих губи пред заједницом, они су премали — по њихову мишљењу — да би себи могли дозволити раскош великих људи и што ко ради чини само за народ, а не да себе прослави и да се над другим нетакне. Све је код њих скупљено у заједнице по жељама, надама и интересима, те је тако преглед преко целине врло олакшан. Зато није никакво чудо што они одавна оснивају занатлијске задруге, а од 1885. год. и земљорадничке и сада их имају стотездесетитри. Сасвим су пак нова уопће код њих гимнастичка, музичка и дилетантска друштва, а најновије је Друштво за неговање лепога у обичном животу. И што се више нових потреба јавља, оснива се више и нових друштава, јер Ердељски Саси раде све у заједници и за заједницу. С таким радом за народно добро није чудо да су они постигли сјајне резултате и стекли славу, да су једина народност у Угарској, која је од 1867. год. напредовала. **Н. Р.**

„Наша школа ће бити велика или мала, увек према томе сматрамо ли снаге које у њој раде великима или малима и како се понашамо према њима“.

J. Tews.

Школа и настава.

Учитељска предспрема. Други конгрес за образовање омладине, одржан у Минхену 3., 4. и 5. окт. о. г. расправљао је ово питање. Др. Рихард Сајферт поставио је ова четири степена у постизању знања: 1. наивно, 2. преднаучно или народско, 3. елементарно научно и 4. екзактно научно мишљење и израз његов који томе одговара. Ова четири степена треба сваки учитељ да прође. Уз то се мора покушавати, да се кроз све путеве образовања ученици уведу у разне начине рада. С тим у вези треба јака упутити да буде самосталан, да може судити о себи и о своме мишљењу. Сајферт тражи истицање сврха у дужностима и сврха у наклоностима. Слободно кретање у настави у томе је, да се учитељу остави, слободан избор типичних примера у настави.

Учитељски семинар треба поставити на једнак степен са вишим школама. Начин наставе у њему треба да је исти као у горњим степенима виших школа. Само његово градиво треба да је друге врсте; јер учитељ не треба толико у прошлости да се оријентира, колико у живој садашњости: Психологија, Логика, Етика и Естетика су карактеристични предмети за образовање учитеља у народној школи, али не као опште нормативне науке, него као педагошки удешене дисциплине. То је једна нарочита задаћа, која треба да се изведе: резултате науке обрадити популарно за дечје схватање. Све што је национално треба да је језгра тога. Уже, стручно образовање учитељ треба да стече на великој школи. Али етика његова позива не стоји у томе, да је тиме исцрпео своју задаћу, него да свесно и с планом сарађује на културним задатцима својег народа.

Проф. Др. Рудолф Лемац из Познања карактерише предспрему учитеља за велике школе. Његово је мишљење да право образовање није ни у чисто теоријском знању, ни у самом практичном умењу, него у заједници обојега. Учитељ мора владати градивом и душом ученика. То вреди и за учитеља научара. Научно умовање не исцрпљује се само научним истраживањем. Данас се сувише полаже на појединачно истраживање, а сувише мало на запосленост свега. Од многих стотина надучитеља, као прави истраживачи вреде само неколицина. По овом маленом делу не може

се оценити сва организација. Захтев у погледу психолошког образовања учитеља не сме бити претеран. Неисправно је мислити, да се цео живот може обухватити у експерименталну науку. Непосредан однос човека к човеку биће у настави увек меродаван. Педагогика није никако исто што и педагошка психологија. Успомене из своје сопствене младости јаче ће деловати него искуства у најбољем лабораторијуму. Педагогика није једно исто ни са историјом педагогике. Али без историје не може се добити прави преглед и на оном што је постигнуто даље градити. Учитељ треба на универзитету да добије философске, социолошке и историјске основе педагошке. Најодлучније је тражио проф. Лемац ординаријате за педагогику како за више учитеље, тако и за учитеље народних школа. А дидактичко образовање боље је оставити семинарима.

Др. Алојз Фишер из Минхена поставља три задатка у предспреми педагога: стручно образовање, дидактичко школовање и психолошко студирање. Неизоставно је потребно темељно образовање у струци, за учитеља народне школе тако исто као за учитеља виших школа. Дидактичко и педагошко образовање, пак, потребна је допуна тога стручног образовања. Образовање васпитног и дидактичног умења није ствар велике школе, него ствар праксе. Урођене васпитачке особине не могу се порећи, али нити су рођени васпитачи многобројни, нити се може мислити да се за васпитача не може васпитати. Фишер тражи, упознавање опће и педагошке психологије. Као васпитач, мора сваки учитељ имати школовану способност психолошке анализе.

Проф. Др. Вилхам Штерн из Вратиславе тражи да педагогика и на великој школи буде равна другим дисциплинама. Назив: експериментална педагогика, држи за рђав. Експериментима се не може све решити. Тражити школе за даровите још је рано, јер немамо још никаква средства да можемо без приговора одредити даровитост.

Извештач о овоме конгресу у „D. Sch.“ вели, да је та дискусија слабо што ново донела. У главном је у њој било чаркање између представника учитељских захтева и надучитељских. Он вели да су тамо привилегирана три staleжа чија имена почињу са „J“: јуристе, јункери и „Jeistlichen“. Баш као и свугде. Природно је, дакле, да они који су

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

запостављени траже да се подигну и да се изједначе с тима који су одликовани. Учитељске тежње парочито је заступао Школски Саветник Карл Мутезнус, директор семинара у Вајмару. Он вели, да баш учитељу народне школе треба темељно образовање, јер оно што је просто то је тешко. Учитељи народних школа морају добити више научног образовања, а надучитељи више практичног.

Значајно је што је директор Др. Карл Верман из Бохума тражио, да учитељи виших школа треба неко време да раде у народним школама, те ће тада о њима добити сасвим друге погледе.

Практичне обраде.

ОГЛЕД ИЗ КАТИХЕЗА ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНИХ ШКОЛА.

ЕКАТИХЕЗА

О првој заповести Божјој.

(Наставак).

Припрема. — Ми смо се решили, да тачно испуњавамо заповести Божје. Прва заповест Божја гласи: *Ја сам Господ Бог твој, немој имаћи других богова осим мене!* Бог захтева, да у њега верујемо, да се од њега надамо и да га љубимо и поштујемо. То су три врлине, којима се сваки хришћанин мора одликовати. Ове три врлине особито су имали седам браће макавејске и њихова мати. Они су били Израћљци и живели су још пре Исуса Христа. Њих је цар Антиох одвео у ропство. Антиох је био незнабошки цар; он је хтео да браћа једу свињска меса. Али Јудејима је било забрањено јести овога меса. Тиме је Антиох хтео да примора Израћљане да напусте правога Бога, па да постану незнабошци, као што је и он био. Он је на то хтео да нагони и макавејску браћу.

Сврха. — Данас ћу да вам причам о седам браће макавејске и о њиховој матиери.

1. Излагање.

Цар Антиох је извео преда се макавејску браћу и дао их је шибати бичевима и волујским жилама, да би их присилио да једу свињска меса. Тада је најстарији брат рекао цару: „Ми ћемо радије умрети, него да што учинимо против закона наших отаца“. Цар

се разљути и даде му зато, што је први говорио, ишчупати језик, одере му кожу и одсече му руке и ноге. Затим је заповедио да га живога испеку на успјаноме гвожђу. Остала браћа и мати морали су све то да гледају. Док је он тако страшно мучен, остали су се узајамно соколпили, да погину за своју веру.

Затим изведоше другога брата на мучење. Одераше му кожу с главе заједно с косом и запиташе га, хоће ли јести од меса пре него што би га и даље мучили. Али он одговори: „Ја то не ћу да чиним!“ А када беше на самрти рече цару: „Страшни царе, ти нам истина одузимаш временити живот, али нас ће цар неба и земље, зато што умиремо ради његовога закона, поново васкрснути за вечити живот“.

Трећи брат својевољно пружи руке и јуначки рече: „Истина ови су делови тела Божји дар. Али ја их из поштовања према Божјем закону жртвујем и падам се, да ће ми их он поново вратити“. И не уплаши се ни од каквога мучења и умре слободно тако да су се и сам цар и његове слуге дивили.

Четврти брат, који је исто тако као пређашњи умро, умирући рече цару: „Грозни царе, ми смо усред ових силних мука сретнији од тебе. Ми се падамо, да ће нас Бог поново ускрнути у вечити живот; али ти немаш наде на ускре у живот!“ И пети и шести брат мирно поднесоше муке страховите.

Остаде још најмлађи брат. Цар га дозвола к себи и стаде се пријатељски разговарати с њиме. Заклињаше му се, да ће га учинити богатим, срећним и великим господарем само ако остави веру својих отаца. Понуди му чак и своје пријатељство и њему не би ништа па овоме свету недостајало. Али дете се није покорило. Цар дозвола к себи матер и саветоваше јој да наговори сина, не би ли бар он једини у животу остао. Али мати се окрену сину и рече му: „Мило дете моје, која сам те до толико хранила и до овога доба с толико бриге однеговала, смиљуј се на мене! Молим те, сине, погледај па небо и земљу и па све, што је па њима! Све то и цео род људски створио је Бог из ничега. Не плаши се с тога од целата, него буди достојан своје браће и умри радо, да би те једном с твојом браћом у вечитом животу нашла“.

Још није мати ни доршила своје речи, а

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

најмлађи брат рече целату: „Шта ви још чекате? Ваљда тек не мислите, да ћу се ја покорити заповести царевој? Ја слушам само заповест Божју, коју нам је он преко Мојсеја дао. А ти, царе, који свакојако гониш Јудеје, не ћеш избећи казне Божје! Не уздај се у своју снагу, јер ти још ниси избегао суд Бога, који је свемогући и свезнајући! Моја су браћа сада, пошто су издржали све страшне муке, заслужили вечити живот. А ти ћеш по праведноме суду Божјем бити кажњен због своје охолости. Ја по примеру браће моје радо приносим тело и живот за закон мојих отаца. Али ти ћеш у тешким мукама и патњама још морати признати, да је Он једини прави Бог!“

Када је цар ово саслушао, сасвим је побеснео од гнева. Он га баца још на страшније муке, него осталу браћу, а најпосле и његову матер.

II. Тумачење.

Када ви, децо, с великом пажњом слушате тужну историју седам браће макавејске и њихове матере, ви се сигурно сећате и јуначке смрти св. Ђорђа Кратовца, Србина, који је ради своје вере жив спаљен био. Може бити, да је и њега на мученичку смрт одушевио диван пример браће макавејске, који изгинуше за веру своју, али нити писнуше, нити зубма шкрипнуше! Заиста вреди дознати, шта је дало толикога јунаштва овим дивним мученицима!

1. (Вера у Бога.) — Децо, представите себи јасно целу ствар! Браћа су имала да бирају, кога ће више слушати: да ли Бога, који је створио цео свет, па тако и цара Антиоха, који је сву своју власт на земљи од Бога добио, или ће Антиоха, који је истина био цар и господар људи на земљи, али је он зато у очима Божјим био исто такав, као и последњи слуга његовога земаљскога царства. Бог, који је највећа истина, рекао је Јудејима, да не једу свињскога меса, а цар, који није био кадар, нити је хтео да схвати праву истину, веру у правога Бога, силом је силио Јудеје, да не слушају Божју забрану. Кома су требали они да верују, да ли Богу или цару? Тако је, јер у св. Писму стоји: „Човек се мора више покоравати Богу, него људма!“ Цара треба слушати, али ако он жели, да њему више верујемо него Богу, онда га ми не морамо слушати. Ми требамо *да само у Бога верујемо.*

2. (Нада у Бога.) — Браћа макавејска су се решила, да само Богу верују — и сада треба да вам је јасно, како су они могли мирно поднети оне страшне муке. Да си нешто ти Н. био у положају којег од макавејске браће, да ли би се ти уплашио?... Може бити да би се ти и уплашио од оних страшних мука, али браћа се нису уплашила, а зашто, то је цару рекао други брат: „Страшни царе, ти нам одузимаш овај пролазни живот, али ће Цар неба и земље, пас, који за његову веру умиремо поново васкрснути у вечити живот!“ Децо, *нада* у велику доброту и силу Божју улила је у браћу онолику храброст, којој се сви ви дивите. Ни један човек, па ни макавејска браћа, не би из своје снаге издржала оних страшних мука, да се не *надамо* у Бога, да ће нам послати своју благодат, да муке јуначки поднесемо. Благо браћи макавејској и њиховој мајци, *нада* у Бога спремила им је вечито царство небеско! Ни ми не можемо друкчије, него *да се од Бога надамо.*

3. (Љубав према Богу.) — Зашто је св. Ђорђе Кратовац млађан умро на ломачи?... Јер је љубио Бога више свега на свету: више него богатство и пријатеље, више него своје родитеље, па најпосле више него и свој живот. Зашто су браћа макавејска и њихова мајка умрли сви до једнога, а да нису ни писнули, ни зубма шкрипнули? Зашто није најмлађи брат послушао цара и примио његову понуду да га учини великим господарем и богатим човеком, него је претрпио још страшније муке, него сва браћа његова? Зато, што је он тако силно љубио Бога, да није ничим на овоме свету могао заменити то највеће благо своје. Децо, благо ће вама бити, ако се угледнете на ове мученике и осетите у себи толику *љубав према Богу!* Бог ће вас још на овоме свету благословити.

4. (Поштовање према Богу.) — Зашто је Антиох бацао на муке макавејску браћу?... Ви ћете помислити, па зар је то тако нешто страшно јести свињскога меса? Данас за нас то није ништа страшно, напротив нама је Бог то у новоме завету допуштено. А допустио нам је с тога, што нам је Господ наш Исус Христос дао нови закон, који ми морамо да вршимо. Бог је Јудејима с тога забранио једење свињскога меса, јер је оно у оним жарким крајевима опасно било по

њихов живот. А Бог није хтео, да његов народ, који је он изабрао да сачува праву веру у Бога, пропадне. Зато су Јудеји морали поштовати ову забрану. У поштовању ове забране видело се и *поштовање према Богу*.

Децо, да су макавејска браћа послушали цара Антиоха, те да су јели од свињскога меса, да ли би они послушали цара, они би тиме заборавили на правога Бога, па би више веровали цару и његовим лажним боговима и идолима. Овако су они дивно извршили прву заповест Божју. *Прва нам заповест Божја заповеда, да само у Бога верујемо, од њега се надамо, њега љубимо и њега поштујемо.* (П. 182.)

Скупљање. — Ми ћемо укратко поновити оно, што смо данас научили. — Како гласи прва заповест Божја?... Зашто су макавејска браћа само у Бога веровали?... Чему су се они од Бога надали?... Како су они љубили Бога?... Како су они показали да Бога поштују?... Шта нам заповеда прва заповест Божја?...

III. Примена

1. *Вера, нада и љубав* — то су три божанске врлине! Зар не, децо, сваки од вас жели да има ове три врлине? Врлине се ове могу пробудити овом молитвом: „Боже мој! Ја верујем све, што си ти учио! Боже мој, ја се надам од тебе вечитоме животу, јер си нам га ти обећао! Боже мој, ја те љубим више свега на свету и не ћу да те увредим никаквим грехом!“

2. *Најлепша и најрадоснија врлина јесте нада!* Дивно је то, када знамо, да ћемо ми после своје смрти ући у вечито небеско царство. Ах, како су незнабошци због тога жалостиви! Они мисле, да после човечје смрти престаје све. Они верују да после смрти тела умире и наша душа и да човек сасвим нестaje. Али ми се хришћани надамо на небо и то нас весели и испуњава радошћу и онда, када нам је зло на овоме свету. Хришћани се радују, па ма и сироти били, јер они овако мисле: „Ја сам само на овоме свету сиромаш, на оном ћу свету бити богат“. Хришћанин када је болестан, мисли: „Ја сам само за кратко време болестан, на небу ћу ја сасвим здрав бити!“ Ако је које дете тужило зато, што му је умро отац и мати, онда се оно овако теши: „Ја ћу на небу поново видети својега оца и матер“. Ето зато нас над чини срећнима.

(Наставиће се.)

Извори за даље проучавање.

Неколико добрих књига за учитеље.*

(Свршетак.)

У тој Методизи наћи ће сваки од нас све што му треба. Вредно је знати, да је Руде прикупио у том свом делу необично богат материјал. Критичар те Методике у Шлагеровом педагошком *Jahresbericht*-у за 1910. год. Проф. др. Месмер, стр. I. 13., са пуно поштовања истиче вредност тог дела и нарочито истиче да је Руде необично много читао. А само је тако и могао прибрати у једну целину тако огроман стручан материјал који је нами учитељима тако јако потребан. Но тај материјал је и вешто и прегледно сређен. Руде о сваком предмету говори са сваког могућег стручног гледишта и то у ванредно лепо распоређеном градиву, доста лако и јасно. Тако н. пр. о религијској настави говори у 14 одељака под овим поглављима: 1. Задаћа еванђеличке религијске наставе. 2. Градиво вер. наставе. 3. Спојна вер. настава у школи; у школи и цркви. 4. Христоцентрички принцип. 5. Библијска повест. 6. Црквена повест. 7. Читање библије и наука о библији. 8. Катихизис. 9. Црквене песме. 10. Молитве и призиви. 11. Изреке. 12. Еванђеља. 13. Општа религ. настава и настава у моралу. 14. Литература.

О настави у језику (немачком) говори у 11 опширних одељака на 160 страна. Исто тако опширно говори о свима другим предметима. У главном свугде износи општи преглед. Затим историјске податке, развитак, разне правце, мишљења о њима разних признатих стручњака, а редовно завршује становиштем оне групе којој он припада. То је група Хербартоваца која се не држи слепо Хербартових принципа, него их примењује према своме искуству. Средиште њихова књижевна рада је Остервик, а орган им је „*Pädagogische Werte*“, лист који већ 19 година излази у 9—10.000 примерака двапут месечно у свескама од 4—5 табака. Лист уређује К. О. Беец окружни шк. надзорник у Готи и Адолф Руде, ректор у Наклу, а помажу их многобројни сарадници одличне спреме. Рад ова два човека је веома обилат и темељан, а развија се по једном стварном распореду. Низ веома добрих књига које издају назвали су „*Bücherschatz des Lehrers*“. Све су то дела

прве врсте, а нас међу тим свескама нарочито могу занимати: 6. св. „Der Führer im Lehramte“ (Вођа у учитељском звању) од Карла *Бееца*; 8. и 9. св. у којима је Методика од Адолфа *Рудеа*; 10. св. „Историја повије педагогике“, од проф. Фридриха *Хемана*; затим угледне лекције из веропауке, од Х. *Шпануша*; из природних наука (две свеске) од Нимана (E. Niemann) и Вуртеа (учитељ W. Wurthe); из немачког језика I, II, III и IV. део за нижи, средњи и виши ступањ основне школе од Ловеа и Шварца, затим Групе-а и Пфауе-а, и Рудолфа Штрајбела.

Осим поменутих свезака за нас је нарочито вредна свеска 19. Schulpraxis, од А. Рудеа. У овој свесци је скупуљен богат материјал који сваки час треба учитељу. Сва сувремена питања о школској згради, децјем и учитељевом здрављу и хигијени школског живота у опште, овде је обрађено исцрпно, а уз то прегледно и јасно. Организација школа и разреда, уређење школе, пракса у настави, заштита деце у предшколском, школском добу и добу после школе, овде је приказано врло лепо, тако да ова књига може послужити свакоме учитељу као добар путеводја у свима практичним питањима школе и њена живота.

Као сведоџбу ванредне спреме и смишљеног рада ових школских људи истичем још каталог педагошке литературе који излази сваке године под редакцијом Беца и Рудеа, а у издању А. W. Zickfeldta, у Остервинку.

Упоредо са овим радовима али ограниченија облика, може се препоручити рад школских људи око листа „Praxis der Volksschule“ који излази у Гослару месечно једанпут у сличним свескама као „Pädagogische Warte“. Док се „Päd. Warte“ бави и научном и практичном педагогијом, расправљајући и школску политику, овај други у Гослару, бави се више практичним школским потребама за учитеља, и у јачем броју доноси практичне лекције из појединих предмета. Збирку таквих лекција које су излазиле у том листу издао је А. Rohde, по којом је и „Школ. Гласник“ донео више добрих лекција из разних предмета.

Ово је само један познат део необичне богате немачке педагошке књижевности коју обрађује та група људи око листа „Päd. Warte“, по таким група и центара има више и немогуће их је све уједанпут приказати. За сад

ћемо још приказати други један центар, где се групишу извршне снаге и својом одличном спремом, богате немачку педагошку књижевност одличним расправама. Средиште ових људи је Лангенсалца у Тирингији, а накладник им је књижара Ф. Мана, који је пре 2—3 године преминуо. Ф. Мана је био учитељ, а његов таст књижар. Мана је напустио учитељство и са својим тастом Бајером (Bayer) предузео је књижарски рад, где је прво почео 1869. г. издавањем Библиотеке педагошких класика, од које је изишло преко 50 свезака, а затим је издао преко 300 свешчица Педагошког Магазина; у којем су многе одабране немачке педагошке (па и српске) снаге изнеле своје погледе о разним педагошким питањима. Међу овима су Rein, Lobsien, Sallwürk, Muthesius, Keferstein, Wohlrahe, Rude, Bergemann, Schullerus, Lange, Mittenzwey, Andreae, Hollkam, Armstroff, Др. Ст. Окаповић, Staude и многи други. У тим свешчицама је скупуљен богат извор знања за сваког учитеља, а лако је и до њих доћи, јер су јефтине има их по 20 пфенига па на више до 1 марке. Осим те добре стране, друга им је добра страна што су кратке те не заморе читаоца.

Све те веће и мање расправе у поменутом Педагошком Магазину, није могуће навести овде, али се сваки од нас може упознати с њиховим написима из каталога Манпове књижаре у Лангенсалци, који ће сваки учитељ бесплатно добити. За сада нећу изнапати друге педагошке изворе, јер ако и ове прећу пажљиво другови учитељи, наћи ће у њима толико корисна градива за себе, да ће их проучавање тих дела препорочити и створити од њих вредне читаоце педагошких дела и школске раднике прве врсте, каквих занета много требамо.

Него да овом приликом проговоримо у свези са овим питањем о проучавању стручне педагошке књижевности, још о једном питању. Поред наше скромне педагошке књижевности, ми још увек морамо тражити по страним књижевностима извора за даље проучавање. Политичке прилике које су створене између Словенства и Германства, развиле су антагонизам дотле, да браћа Чеси н. пр. позивају отворено своје учитељске другове, да напусте германске педагошке класике и прихвате у првој линији своје словенске (Коменског), а затим (Песталоција и Русоа). Толико

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

далеко не би смеле ни политичке разлике, али једно је ипак важно и за нас у тој идеји, а то је да би требало да ми Словени међусобно боље пратимо педагошке прилике и литературу те врсте међу нама. До сад тога код нас Срба може се рећи скоро да нема, јер двојица-тројица који се тиме баве с једне или друге словенске стране, може се рећи не значи скоро ништа. У ствари пак, тај правац могао би се одлично неговати. Од свију словенских племена Чеси то још понајбоље раде. Њихови листови стављају на расположење учитељима српске, руске, бугарске, хрватске, крањске, пољске и украјинске листове да их читају и вежбају се у учењу тих словенских језика. За нас би то куд и камо лакше било него за Чехе. Ми би без по муке читали и разумели руски, тако и словеначки, па и бугарски, нешто би спорије ишло са чешким, али то у почетку, кад би се само мало истрајније читало и мало речник узео у помоћ, брзо би се дошло до повољног успеха. Тиме би се донекле допунио онај недостатак, што млађи наши другови не имајући прилике ни у школи да мало боље упознају немачки језик, а преоптерећени мађарским језиком, немају воље да уђу у јаче читање немачких педагошких стручних ствари, у уверењу да би им тешко било, што у ствари не би било, поред поле интензивнијег рада. Тако им остаје да једино, осим оно мало стручне педагошке књижевности на српском језику, проучавају ту књижевност на мађарском језику, којим попет просечно мањи број темељно влада. Но и мађарска педагошка књижевност је тек на почетку свога развитка, јер и она у главном живи од резултата до којих долазе стручњаци те врсте француског и немачког порекла. Све те прилике сведу нас на то, да ми не читамо ништа, или тек тако мало да је то опет скоро ништа. А то не сме тако остати, јер се из оваког стања рекрутују сеске надрикрњиге с којима ми не смемо ни у једну категорију. Свакоме од нас дужност је да један део свога времена посвети на читање својих стручних ствари, уз то му је дужност да један део својих материјалних извора жртвује на набавку дела из своје струке. Човек, ма у којем позиву био или обичан занатлија или са великих школа, ако не прати своју струку изгубљен је за њу и постаје у њој оно што се у занатлијству зове крпа, т. ј.

пије способан да уради самостално нешто боље. Ми не смемо, дакле, остати на оном маленом теоријском знању које из школе изпесемо, него морамо према ширим димензијама наших потреба, као просветни радници ширити и наше теоријско знање, а то примењивати у пракси. Тако ће тек наша пракса одскочити успехом толико, да ће нам се све више милити да улазимо у студију своје струке све темељније. Таквим путем ћемо се ми и као сталеж препородити и много што шта, што сад писмо у стању да изведемо ствариће се неосетно само од себе, јер развитком своје стручне спреме развиће се и степен наше интелигенције у опште. То ће нас довести до таквих резултата, које сада још сматрамо за немогуће. Ова је тема пуна многобројних нових и нових питања, која би нас далеко одвела. С тога ћемо је за данас овде прекинути, да се згодном приликом опет на њу вратимо, како би њоме подстакли што више вредних и амбициозних учитељских другова, да се за проучавање тих питања што боље заложје, јер ће им то донети добра, отварајући им нов душевни свет, у којем они треба да предњаче као најпозванији друштвени просветни радници. Тако ће народу најприкладније користити, јер ће се тако по оној еванђелској речи: Тако просветити свѣт ваш пред чловѣки, и видеће добра дела ваша. И кад учитељ буде стојер, са кога одсева светлост по околини његовој, није могуће да та околина остане у мраку, него ће јој се отворити духовне очи, те ће у много знатнијем броју него до сад, хтећи применити на таког просветног радника дивну мисао црквеног песника:

„Камен јегоже небрегоша зиждуци,
Сеј блст во главу угла!“

Јер до сад су нас пренебрегли и виши и нижи од нас, па ако се заустимо и пренебрегнемо и ми сами себе, онда смо пропали и нико нам неће бити крив што ћемо по оној Његошевој запомагати:

„Помрчина нада мном царује...“

„Страшно племе, доклен ћени спавати?“

Ђ. М.

„Изгледа, да је највећа задовољштина коју би учитељ могао постићи, да у случају своје кривице не буде оштрије кажњен него његов претпостављени ухаћен у кривици“.
J. Tews.

Белешке.

Стогодишњица срп. учит. школе у Сомбору.

Предвиђена прослава стогодишњице ове школе одгођена је, што је сасвим умесно из више разлога. Међутим управа школе приредила је 3. (16.) нов. ипак у мањем стилу свечаност стогодишњег славаља. Одржана је школска свечаност у дворници мушке учит. школе. После литургије обављено је у цркви благодарење, затим је одржана у школи свечаност на коју су биле позване све месне српске културне установе и остале корпорације. Ту је приправнички кор, место „Дижимо школе“, појао „Воскликните Господеви“. Затим је управитељ држао говор, у којем се осврнуо на главније моменте из прошлости учитељске школе.

Конвикт за сиромашне ученике. Мостарски градски начелник Муј-ага Комадина подигао је о свом трошку завод за сиром. ђаке у вредности од 70.000 К. У конвикт је примио 40 питомаца, које о свом трошку издржава и даје им све потребно. Издржавање завода стаје годишње 30.000 К. У заводу су и његова три сина ђака, који су равни другим ђацима у свему.

„У. Т.“

Непрекидна настава у Немачкој. У много већих градова Немачке законом је уведено непрекидно преподневно поучавање, као што га предвиђа и аустријски школски и наставни ред (§ 60), тако у Берлину, Данцигу, Шарлотенбургу, Кенигсбергу, Потсдаму, Бранденбургу, Вратислави, Познању, Магдебургу, Хановеру, Лајпцигу и др. За такво поучавање гласало је 90% родитеља, односно њихових заменика.

Надзор школскога поласка у Лондону. У Лондону су намештени посебни чиновници, који надгледају полазак школе. Ако које дете изостане од школе те изостанак не може доста оправдати, такав чиновник тада посети родитеље деце. Такве посете важе као пријатељске опомене и врло добро упливишу на полазак школе. У особитим случајевима може чиновник родитеље казнити са новчаном глобом. Није глоба главна ствар, већ је главно саобраћај школе и дома; много дете, које учитељ и саученици сматрају за неваљало, судило би се друкчије, кад би школа познала околности, у којима живи. Ако дете у зимско доба оправда изостанак тиме, што н. пр. није имало ципела, јавља се параграф: родитељи

су дужни бринути се за телесне потребе своје деце. Јест, али освудица много пута не познаје параграфе. Где се ваља борити за свагдањи хлеб, не може се захтевати, да дете има по два пара ципела и изабрану тоалету у орману. Школа премало рачуна са фактичним приликама. Зато је од потребе, да школа проучи прилике родитељске куће.

„Pelikan Special“. Позната светска фирма **Günther Wagner** израдила је нову врсту гуме за брисање. Фабрикат је тако брижљиво израђен да сваки потез оловке брзо и чисто скида. Ванредно је добар фабрикат за брисање већих површина на хартији, хартију не дере и веома незнатно троши. Не лом се и дуго траје. „Pelikan Special“ је поуздана и штедљива гума за брисање. Многе изјаве признања фирми **Günther Wagner** сведоче, да ће се та гума одомаћити свугде. Па и нарочита зеленкаста боја гуме, која је разликује од других гума у трговини подићи ће јој потрошњу, а уз то није скупља од других добрих гума. „Pelikan Special“ може се набавити у свакој бољој књижари и папирници у 13 разних величина од К—06 до К 1·80 по комаду.

Уредништво „Шк. Гл.“ добило је ову гуму и може је без зазора препоручити.

Нове књиге.

Frogress učiteljskih plaća u Hrvatskoj i kulturnim državama. Priredio Josip Binički, ravn. učit. u Nikincima. Цена 1 К. Загреб 12.

На овом табакү табеларно су упоређене учитељске плате у Хрватској, аустријским покрајинама, Угарској, Пруској и т. д.

Dějiny pedagogiky napsal dr. Otakar Kádner. Díl III. Vyuvoj theorii pedagogických od konce století osmnáctého. Svazek I. Encyklopedická knihovna „Dědictví Komenského“. Rediguje Jos. Ulehla, Svazek XIV. V Praze, 12. К 6·50.

Позив.

Већина учитеља, који желе да покрену акцију сталешке организације, изјавила је, да жели, да први свој састанак одржи 4. дец. 1912. по новом к. у Новом Саду. На основу тога, позивају се сви они који су се пријавили, као и они који се нису пријавили, а желе ступити у наше коло, да изволе доћи на састанак, који ће се одржати 4. дец. о. г. у Новом Саду у 2 сата после подне у школи г. Ђ. Гајина.

К. Замуровић и другови.

Учитељска књижара „Натошевић“ даје 20% рабата на школске књиге које је издала Српска Манастирска Штампарија, а на државна издања 6%.